

Adriaan van Nieulandt, *Koppertjesmaandag* [detail], 1633 (Amsterdams Historisch Museum).

Een middeleeuwse kijk op lepra

door **EVELYN SCHEEPSMA**

In een beerput aan de Valkestraat is enkele tientallen jaren geleden een deel van een klepper gevonden. Het is wellicht een *lazarusklep*. Melaatsen droegen kleppers, maar ook nachtwakers en stadsomroepers gebruikten ze. Een lazarusklep moest in de Middeleeuwen omstanders waarschuwen dat een melaatse in aantocht was. Hoewel het woord besmetting toen nog niet in de huidige betekenis bestond, was men zich wel bewust van de overdraagbaarheid van ziekten.

Het klepper-fragment uit Amersfoort.

VERBANNEN

Lepa werd vanouds gezien als de ziekte die in de Bijbel voorkomt als melaatsheid. Het is een verwijzing naar de besmette bedelaar Lazarus (Lukas 16:20). In de Middeleeuwen sprak men dan ook over *Lazarie* of *Lazarusziekte*. Leprozen waren verplicht zich

te laten keuren. Zodra een arts melaatsheid constateerde kregen zij een *vuylbrief*, waarna zij uit de stad werden verbannen. Waren lepralijders vier jaar vrij van zweren en andere symptomen, dan kregen ze een *schoonbrief*. Daarmee konden ze weer terug komen in de samenleving.

De replica (Archeologisch Centrum Amersfoort).

In Amersfoort stond het Lazarushuis buiten de Kamperbuitenpoort, aan de Hogeweg (ter hoogte van de Magelhaenstraat). Het was gesticht tussen 1404 en 1416 en werd gesloten in 1641. De leprozen die in dit huis woonden, konden vaak alleen in hun onderhoud voorzien door te bedelen. De vuilbrief gaf het recht om buiten de stadsmuren te bedelen. Het was verboden om terug naar de stad te gaan, met uitzondering van bepaalde dagen.

Op het schilderij links zien we de laatste Leprozenommegang in 1604. Eens per jaar, op Koppertjesmaandag (de maandag na Driekoningen), mochten de leprozen van Amsterdam de stad in. Zij trokken dan in een optocht van sleden naar de Dam, waar geld ingezameld werd voor het Leprozenhuis.

Leprozen waren verplicht speciale kleding te dragen: een korte mantel, een zwarte hoed en handschoenen. Ze moesten kleppen, zodat iedereen hen goed kon horen aankomen. Op het schilderij hebben enkelen inderdaad een klepper in de hand. Ook droegen de leprozen een stok, waarmee ze dingen die ze wilden kopen konden aanwijzen. Alles met de bedoeling de afstand tot stadsbewoners te bewaren.

REPLICA

Gideon Boekenoogen van het Centrum voor Archeologie Amersfoort heeft aan de hand van de vondst van de Valkestraat een replica gemaakt. Dit naar voorbeeld van een type klepper zoals te zien in het Streekmuseum Crimpenerhof te Krimpen aan den IJssel. Het is een plankje op een handvat, waarop een houten hamertje een hard klepperend geluid maakt door het bewegen van de hand. De klepper op het schilderij van Van Nieulandt betreft een ander type, ook wel *klikspaan* genoemd. Dit doet denken aan de tegenwoordige castagnetten; het bestaat uit een plankje met aan weerszijden kortere plankjes, verbonden door een touwtje of stukje leer.

De vondst van de klepper en de middeleeuwse kijk op lepra illustreren het grote contrast met de huidige kijk op ziekten; denk aan het recente voorbeeld: de Mexicaanse Griep!

Evelyn Scheepsma is vrijwilliger bij het Archeologisch Centrum.

Sluitsteen '1744'

door JAN H. LODEWIJKS

Als gids van Gilde Amersfoort wacht ik vaak bij de Koppelpoort op een groep voor een stadswandeling. Ik boog mij onlangs over de ijzeren leuning bij de poort en ontdekte twee jaartallen in de bovenste stenen randen van de brug, 1744 en 1997. Zij waren mij niet eerder opgevallen. Het jaartal 1997 betreft de afronding van de laatste restauratie van de Koppelpoort. Maar waar heeft 1744 betrekking op? Aanvankelijk dacht ik dat die vraag eenvoudig te beantwoorden moest zijn. Over dit jaartal in relatie tot de Koppelpoort zou toch wel geschreven zijn? In het stan-

Detail van een 17e-eeuwse tekening van Roeland Roghman, waarop een afscheiding van steen op de brug over het Spui is te zien (*Museum Flehite*).

daardwerk *De Koppelpoort*. Hart van de *Amersfoortse stadsverdediging* uit 2004 staat er niets over vermeld. Verder heb ik contact gelegd met Bureau Monumentenzorg en heb ik nog enkele kenners van de historie van de stad benaderd, maar opnieuw zonder succes.

Deze ervaring bracht mij ertoe het archief te raadplegen. Bij Archief Eemland, in het Stadsarchief Amersfoort 1300-1810 (bnr. 1.01, invnr 56; resolutieboek 1744-1747 apr., XLIII) wordt het raadsel uit de doeken gedaan. In dat resolutieboek staat: 'In de vergadering van den raad luna [maandag] 14en september 1744 is goedgevonden den heer cameraar [financieel ambtenaar Carel] Gabry te autoriseren, omme de leuning en vleugels van de brug van 't Spoey van de Koppelpoort, die bouwvallig en van steen gemaakt zijn, af te breken, onder met nieuwe gehouwen steen te bevoeren, en ijsere leuning te verciëren.'

Het kan niet anders dan dat het gereedkomen van de werkzaamheden is vereeuwigd met het gebeitelde jaartal 1744 in de sluitsteen. Toen ik toch eenmaal bezig was, ontdekte ik nog het volgende in hetzelfde resolutieboek. Op 11 juli 1746 heeft de raad besloten 'tot 't stellen van een ijsere leuning van de Ketelaarsbrug tot aan de Kroontjensbrug toe met de blauwe dekstenen daar toe nodigh'.